

Édes hazám, mit vétettem?

„Édes hazám, mit vétettem,
Hogy én benned nem élhettem?
Mások élnek oly kedvesen,
S én bujdosom keservesen.”
/Bukovinai székely népdal./

Bevezető

Nemzeti kisebbségben született emberek gyermeke vagyok. Édesanyám bácskai magyar, édesapám bukovinai székely volt. 1941 júniusában, a Bukovinából Bácskába „hazatérő” hadikfalviak egy csoportját a bajmoki vasútállomáson ünnepélyes külsőségek között fogadták a helybeliek. A piactéren terített asztalok várták őket a hosszú útról érkezettek, pártás, „magyar ruhás” lányok szolgálták fel az ételeket. Ott pillantotta meg édesapám édesanyámat. 1941. november 4-én kötöttek házasságot a bajmoki templomban. Én 1943. március 12-én születtem, egy elűzött dobrovoljac család házacskájában, a Bajmok melletti Ráta-pusztán láttam meg a napvilágot. Akkor már Hadikújfalunak nevezték. Oda telepítették le Kóka Antal nagyapámékat is, még fiatalkorú hat gyermekükkel, és ott kapott házat immár családos négy gyermekük is. Mint annyiszor hallottam gyermekkoromban, boldogan éltek új lakóhelyükön, mígnem 1944 októberében rádióüzenetben szólították fel őket, hogy hagyják el Bácskát, meneküljenek, mert visszatérnek a szerbek. A tizennégyezer bukovinai székely napok alatt földönfutóvá vált. A mi nagy családunk a menekülés alatt több részre szakadt. Apám asztalos mester volt, nem volt szerkerünk, lovunk. A szüleim gyalog indultak útnak. A babakocsimra rakták fel a legszükségesebb holmikat, de nem jutottunk messzire. A kocsi kerekei a nagy súly alatt összeroppantak. Édesapám visszavitt bennünket anyai nagyszüleimhez, majd elindult, hogy valami járművet szerezzen. Útközben a kocsmá előtt összetalálkozott egy Guvera nevű bunyevác emberrel, akivel jó ismerősök voltak. Behívta apámat a kocsmába és figyelmeztette, hogy azonnal meneküljön, mert halálos veszedelemben van. Sebesült magyar katonákat szállító, zsúfolt autóbusz állt meg a kocsmá előtt. Édesapám felkérkedett rá, a busz tetején áthozták a határon. Tataházán, édesanyám nagybátyjéknál és Lajoskomáromban vészelte át a ret-

tenetes, háborús telet. Tavasszal, édesanyámmal mi is átszöktünk a határon, Bácsalmáson egy sváb családnál laktunk, amíg apám értünk nem jött.

1945 márciusában a Dunántúlon, Tolnában, Baranya és Bács-Kiskun megye falvaiban telepítették le a bukovinai székelyeket. Az én családomat, rokonságomat a kis völgyeségi zsákfaluba, Felsőnánára vetette a sors.

1944 nyarán szüleimmel (Ráta/ Hadikújfalu)

Első megtanult szavaim között ott voltak a Bukovina, Hadikfalva, Bácska, Bajmok, Szabadka. Sokáig az Óperenciás tengerrel és Bergengóciával egy sorban. Később, a felnőttek elstutogott, nem gyerekfülnek szánt beszélgetéseiből újabb, megfoghatatlan értelmű szavak tapadtak meg emlékezetemben: „negyvenkét ember”, partizánok, tömegsír, menekülés...

Öt-hat éves lehettem talán, amikor apai nagyszüleim sóvárgó, emlékező elbeszéléseit hallgatva vágyakozni kezdtem Bukovinába. Hamarosan megtanultam, hogy a falunkban vannak svábok, felvidékiek és mi, bukovinai

székelyek. Mi voltunk a legszegényebbek, a legelesettebbek. Az iskolában tanítóink egy része, sziszegve a gyűlöletből, csak piszkos csángónak nevezett bennünket. Vertek, megaláztak naponta. Akkoriban határoztam el, hogy tanító leszek. Jó tanító.

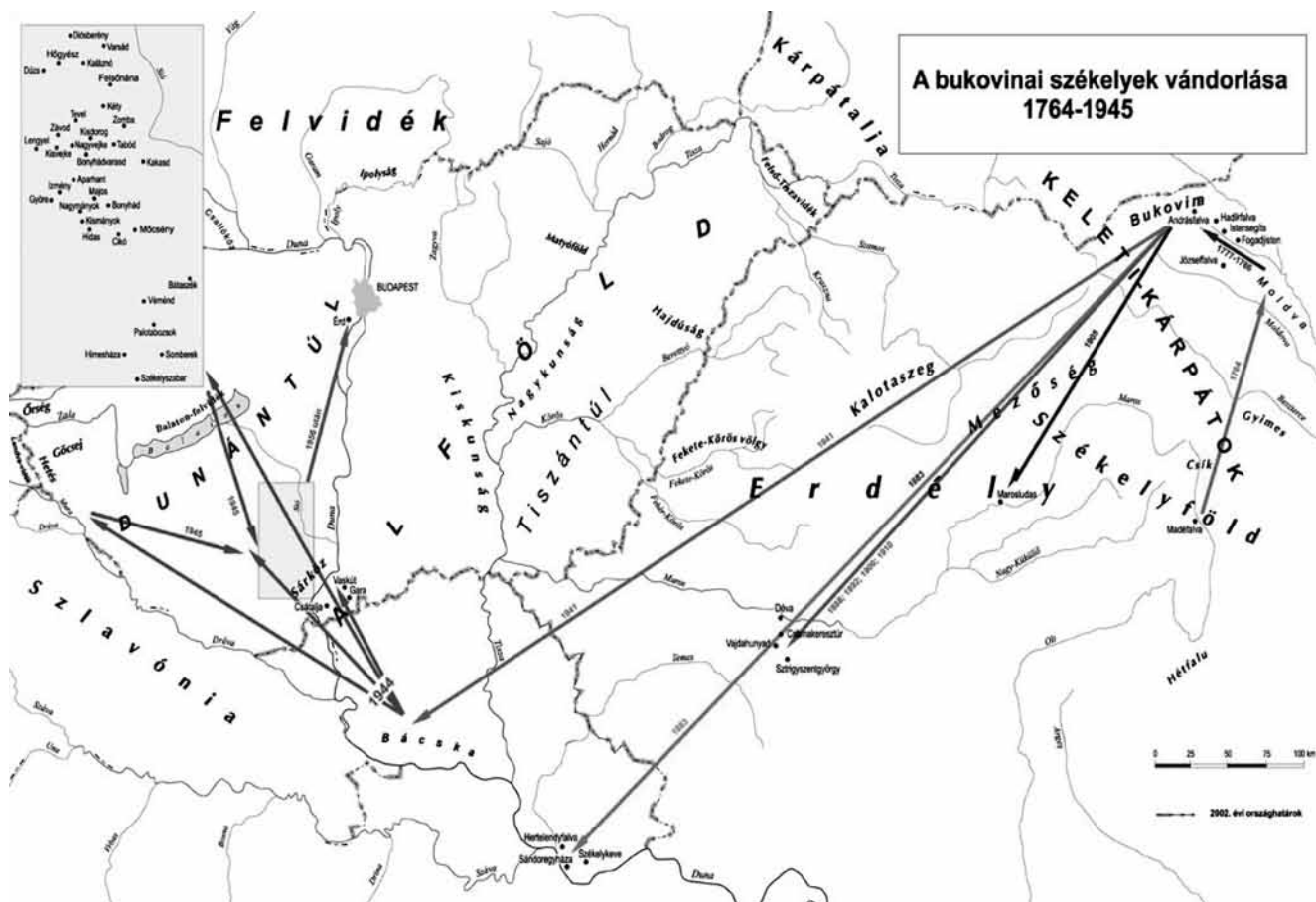
Iszonyú megrázkódtatás volt számomra, amikor megtudtam, hogy a ház, amiben lakunk, a szobában a bútorok, a szekrényben a ruhák, az istállóban a tehén nem a miénk. Valaki másé volt, akit elűztek az otthonából, ahogy minket is elűztek a szülőfalumból. Rettenetes volt, hosszú időre boldogtalanná tett a gondolat, hogy mi nem vagyunk otthon. De, hát hol lennénk mi otthon? Hol a mi hazánk? Kik vagyunk mi? És ki vagyok én? Sok-sok évnek kellett eltelnie, míg választ kaptam kérdéseimre.

Serdülőkoromban gyűlöltem székely mivoltomat. Szerettem volna levetni magamról, mint egy inget. Tanulni akartam, ki akartam törni felnevelő közösségemből. Szabadulni akartam a megvetettség megnyomorító állapotából – s ami még kínzóbb volt számomra –, a belénk sulykolt bűnösség érzetétől. Nem volt elég, hogy mások gyaláztak bennünket, mi is vádoltuk magunkat. Számtalanszor hallottam nagyanyámtól is, másoktól is, ha

valamilyen sorscsapás érte őket – és érte elég! – : „Átkozottak vagyunk, vétkesek vagyunk, az Isten elhagyott bennünket, mert megszegték a tizedik parancsolatot, belémentünk a máséba!”

1957-ben a szekszárdi Garay János Gimnáziumba mentem középiskolába. A tanév első heteiben, az iskolánkban néptáncsoportot alakítottak. Andrásfalvy Bertalan ifjú muzeológus vezette az együttest. Egy alkalommal arról beszélt, hogy Kodály Zoltán 1913-ban járt Bukovinában, és több száz népdalt gyűjtött a székelyek között. Kodály szerint a bukovinai székely népdalok a magyar népzene legszebb gyöngyszemei. Mélyen emlékezetembe vésődtek ezek a szavak. Soha nem hallottam addig, hogy valami, ami a miénk, az értékes lenne. Lélekben szinte kiegyenesedtem. Később megadatott az a szerencse is, hogy találkozhattam Kodály Zoltánnal.

A középiskola befejezése után Kaposvárra kerültem tanítóképző főiskolára. Dr. Várkonyi Imre nyelvész tanárunk néprajzi szakkörében sajátítottam el azokat az ismereteket, melyeknek birtokában elindulhattam első néprajzi gyűjtőútjaimra. Elindulhattam, hogy megtudjam, ki vagyok én, kik vagyunk mi?

Szerkesztette és rendezte: Kóka Rozália, tervezés, nyomdai előkészítés: Berán István
(E dokumentumkiállítás anyagából válogattuk az illusztrációkat - a szerk. megj.)

A bukovinai székelyek története

A bukovinai székelyek az egykori székely határőrvidék népéből, a székelyföldi Csíkszék és Háromszék, Udvarhelyszék falvaiból szakadtak ki a 18. században.

Mária Terézia uralkodása alatt, 1762-ben a bécsi Udvari Haditanács, az egykori határőrök leszármazottaiból új, osztrák mintájú és osztrák érdekeket szolgáló határőrség szervezését kezdte meg Erdélyben. A szervezés erőszakosan, a székelyek ősi szabadságjogainak semmibe vételével zajlott. A székelyek előbb nagy ellenállást tanúsítottak, majd 1763 decemberében nyílt lázadás tört ki. A felkelők egyik vezére Zöld Péter, csíkelnei plébános volt.

1764. január 6-án a felkelők Madéfalvára sereglettek, hogy vízkereszt elmúltával népgyűlést tartsanak, és próbáljanak megegyezni az osztrákokkal. Az osztrák katonaság éjszaka körülvette a falut, és hajnalban ágyútüzet zúdított az alvókra. A menekülők közül sokakat lekaszáboltak a megvadult katonák. Reggelre kétszáznál többen maradtak holtan a hóban.

Akik elfuthattak, fejvesztve menekültek át a Kárpátok hágóin, Moldvába. A történelemnek ezt a véres epizódját madéfalvi veszedelemként, vagy SICULICIDIUM-ként / székelyöldöklésként/ emlegeti az utókor.

A megtorlástól való félelem kb. tízezer embert készített otthona elhagyására. A bujdosók elrejtöztek a moldvai magyarok falvaiban, de új falvakat is alapítottak. Moldvában a 13. századtól kezdve folyamatosan éltek magyarok. A vajdák mindig szívesen fogadták az újabb és újabb magyar és székely menekülteket. Megélhetést és védelmet biztosítottak számukra. Birtokaikra kellett a jó munkaerő. A bujdosók lassan beépültek Moldva társadalmába.

1764 márciusában az udvar Hadik András grófot nevezte ki Erdély királyi biztosává, főhadparancsnokává. Hadik András személyesen vizsgálta ki a lázadás körülményeit.

1774-ben az osztrákok megszerezték a porta hűbérésétől, a moldvai fejedelemtől a háborús események miatt feldúlt, szinte teljesen néptelen Bukovinát. Az új koronagyarmat benépesítésére telepéseket toboroztak. Románok, ukránok, lengyelek, zsidók, németek, csehek, szlovákok költöztek hamarosan a Szeret, a Moldva és a Szucsáva folyó termékeny völgyeibe.

A bécsi haditanács feje, Erdély helytartója, Hadik András gróf szorgalmazására papok és katonák indultak Moldvába, hogy a rejtőzködő székely bujdosókat felkutatassák és Bukovinába csalogassák.

„A madéfalvi menekültek zöme már megállapodott Moldvában, és nem akart Bukovinába költözni. Kisebb csoportok azonban elindultak.

Teljes kegyelem biztosítván számukra, 1776/77 telén száz család költözött Moldvából Bukovinába, hol Tzibény és Jakobest falvakban telepedett meg, amelyeknek Istensegíts és Fogadjisten neveket adtak.

1784-ben II. József császár rendeletére a Moldva és Oláh országban tartózkodó többi magyar menekülteket is kinyomozták és egy részüket katonai fedezet alatt Bukovinába kísérték. Ezek építették 1785-ben András- és Hadik-, majd 1786-ban Józseffalvát." /Az Osztrák-Magyar Monarchia írásban és képekben/

1776 és 1786 között összesen 2687 főt telepítettek le. Közülük az akkori jelentések tanúsága szerint nem mindenki volt székely. Bujdosó erdélyi magyarok, magyarországi szökött katonák családtagjaikkal, több évtizede Moldvában élők is csatlakoztak a székelyföldi menekültekhez.

A hadmérnökök tervezte nyílegyenes utcájú településeken hamarosan megindult az élet. Új, sajátos arculatú magyar etnikai csoport született: a bukovinai székelység.

A letelepülők családonként 18 fálcsa földet, kb. 36 holdnyi területet kaptak. A kezdeti időkben pénzt és adókedvezményt is biztosítottak számukra, hogy meggyökereshessenek. A tartományt benépesítő sokféle nációnál köztük hamarosan kialakult a munkamegosztás. A németek közül kerültek ki az iparosok, a zsidók kereskedtek, a románok pásztorkodtak, a székelyek főként mezőgazdasággal foglalkoztak, s magas szintű kertészkedést folytattak. Az andrásfalviak a hadsereg számára lovakat tenyésztettek stb.

A telepítéskor kapott földterületek néhány évtized alatt az öröklési rend miatt elaprózódtak, s nem bírták eltartani a megszorított népességet. Sokan váltak földnélkülivé.

Akinek otthon nem volt biztosított a megélhetése, arra kényszerült, hogy a moldvai bojárok földjein keresse meg kenyerét. Már hét-nyolc esztendő kislányokat is elszegődtek a szegény szülők „móduvázására”. Az idénymunkások távol az otthonuktól, nyomorúságos körülmények között, a „kalfák” irányítása alatt dolgoztak. A gyermekeket s a leányokat két hónapra, a férfiakat hat hónapra szerződtek.

1877-ben egy Bukovinából Budapestre elszármazott pap, László Mihály drámai hangú cikkben hívta fel a közvélemény figyelmét a Kárpátokon túlra került magyarok sanyarú helyzetére. Az írás nyomán a magyar kormány is felfigyelt az ügyre, és több bizottságot is kiküldött a helyzet felmérésére. Hamarosan nagy társadalmi összefogás alakult ki a székelyek megsegítésére, hogy az Al-Duna környékére, a Duna árterébe, korábbi lakóik által felhagyott kincstári birtokokra telepítsék őket. Jókai Mór a Hon című újságjában gyűjtött pénzt az előfizetőitől a nagy terv megvalósításához. A Szent László Társulat is jelentős segítséget nyújtott. Odescalchi Artúr herceg állt

a támogatók élére. A tervek szerint először csak 1000 férfit vittek volna az Al-Duna szabályozásának munkálataihoz, de azok nem hagyták el családjukat. 1883 májusában 3520 bukovinai székely települt le Belgrád közelébe. Hatalmas diadalmenetben vitték a hajók a „hazatérőket”, útközben ki-kikötöttek a Tisza menti városokban, ahol megvendégelték, ünnepelték a „derék székelyeket”. Minden állomáson újságírók hada lepte el a hajók fedélzetét, s lelkesen tudósítottak az eseményekről. Az út végén magyar címerrel díszített, kivilágított töltséhez értek. Másnap a Duna menti mocsarak között találták magukat. Földbevált kunyhókban teleltek ki sokan. Végtelen nagy nehézségek árán építették fel falvaikat. Megalapították Hertelendyfalvát, Sándoregyházát és Székelykevé. Ez utóbbit egymásután kétszer mosta el az árvíz, új helyen kellett felépíteni. A természettel való küzdelem csak az egyik nehézség volt, amit el kellett szenvedniük. Az első világháború után mint ellenséges ország állampolgárai jogfosztottakká váltak, s csak a második világháború után rendeződött valamelyest a sorsuk. A Tito-érában számosan kivándoroltak Ausztráliába, Kanadába, Svédországba. A legutóbbi délszláv háború ismét sokakat menekülésre készítetett. Az otthon maradtak hűségesen őrzik napjainkban is bukovinai székely hagyományait. Egyesületeik, magyar tannyelvű iskoláik, hagyományőrző együttesek vannak. 2003 augusztusában ünnepelték „hazatérésük” 120. évfordulóját.

Ugyancsak 1883-ban az Arad megyei Győrökre költözött 125 család, de ezek a kirajzások se oldották meg a bukovinai magyarok gazdasági problémáit. 1888-1910-ig Hunyad megyébe, Dévára, Vajdahunyadra, Csernakeresztúrra és Sztrigyszentgyörgyre, ugyancsak kincstári területekre telepítettek kb. 2000 főt. Vajdahunyadon és Déván, a város szélén kaptak telkeket, itt építették fel házaikat, s a közeli gyárakban találtak munkát. Szép, egységes képet mutató telepeik az 1980-as években, az örült falurombolásának estek áldozatul. Napjainkban Csernakeresztúron és Déván működik hagyományőrző együttes. A keresztúriak 1994-ben az Illyés Alapítvány támogatásával szép tájházat alakítottak ki.

A dél-erdélyi telepítésekkel egyidejűleg a Temes megyei Balsára, a Szolnok-Doboka megyei Vicére, a Beszterce-Naszód vármegyei Magyarbányára és Marosludasra is telepítettek kisebb csoportokat, akikről ma már hírt se hallhatunk.

A bukovinai székelyek Amerikába való tömeges kivándorlása sajátos módon kezdődött. Istensegítsen hírhedt bűnbanda garázdálkodott. Moldvától Erdélyig nagy orgazda hálózatot működtettek. Csordákat, méneseiket hajtottak el, s ezeket továbbadták. 1906-ban az osztrák csendőrség a nyomukra akadt, közülük néhányat letartóztattak, a többiek nagy hirtelenséggel Kanadába szöktek. A kivándorló bukovinai székely családokat a

falú népe szépen elbúcsúztatta: „Amikor indultak el János bárnék Istensegítségéről, akkor az egész falu kikésérte őket az állomásra. A mozsikások szép keservesekkel, mozsikaszóval búcsúztatták őket.”

A kivándorló székelyek Antwerpenben ültek hajóra s Montrealign utaztak. Onnan vonattal mentek Esterházyig. Az első bukovinai székely telepések 1906-ban Cupar környékén, Esterházytól 150 kilométerre telepedtek le. A törvény előírta, hogy a telepések kötelesek a földjeiken élni. Tíz dollár jelképes összegért 160 acre földet kaptak (kb. 112 kateszteri hold). Amennyiben három év alatt megművelték a föld 2/3 részét, megkapták a kanadai állampolgárságot és a föld, az ún. „homsted” a tulajdonukba ment át. Az Esterházyra érkező telepések a helyszínen mindjárt bevásároltak. Családonként ökröket, szekereket, ekét, boronát, puskát, lőport és építőanyagokat vásárolhattak későbbi törlesztésre.

A földjükre való kiérkezés után elsőként fedelet kellett húzniuk a fejük fölé. Fa volt bőven a közeli erdőkben. Kalákában, hirtelen készült hajlékaikat bukovinai módra, sárral kitapasztották kívül, belül. Voltak, akik csak földbevéjt kunyhót készítettek hamarjában. Amint fedél alá jutottak, megkezdték a szűzgyep feltörését. Kalákában kezdték meg a földek művelését is.

Az 1906/1907-es esztendőben rendkívül kedvező időjárás volt. Rekordtermést adott a föld. A telepések lelkes levelekben számoltak be a hazaiaknak gyarapodásukról. Leveleik nyomán, mint az áradat, megindult a bukovinai székelyek kivándorlása.

1909-ben 78 család és 44 családfő indult útnak. Ebben az évben hatalmas aszály sújtotta a prérit. A telepések közül sokan a közeli városokba menekültek, s bányászok vagy ipari munkások lettek. Ekkor kerültek sokan Reginába, Saskatchewan tartomány délkeleti központjába, mai fővárosába. A farmerek viszontagságai nem riasztották vissza a Bukovinából kivándorolni szándékozókat. 1911-ben anyai nagyanyám két férfi testvére is vándorútra kelt. Az újonnan érkezők egyenesen az ipari üzemekben kerestek munkát, ahol a bukovinai nyomorúsághoz képest „úri életük” volt.

Az I. világháború kitöréséig folyamatos volt a bukovinai kivándorlása, de sokan csak dolgozni mentek ki, hogy aztán otthon földet vásárolhassanak, s „nagygazdák” legyenek. A háború kitörésekor az osztrák alattvalók ellenségnek számítottak, akinek még nem volt meg a kanadai állampolgársága, azt kitoloncolták. A farmokon élők a kitoloncolás elől a városokba szöktek, vagy egyenesen Dél-Amerikában kötöttek ki.

Az I. világháború idején Bukovina hadszíntér volt, a falvak leégtek, a lakosság nagy része elmenekült. A háborút követő békekötések után a terület osztrák fennhatóság alól román fennhatóság alá került. A bukovinai magyarok teljesen elszakadtak Magyarországtól. Mérhe-

telen szegénységben, az éledő román nacionalizmus és sovinizmus fojtogató szorításában vergődött a bukovinai magyarság. Egyetlen menedéke és támasza az egyház maradt. A magyar tannyelvű oktatás megszűnt az iskolákban. A tanítók zömét elűzték. A magyar kultúra minden megnyilvánulása a templomok falai közé szorult.

1932-ben Kolozsvárról Józseffalvára helyezték dr. Németh Kálmán ferencendi szerzetest. Sokoldalú, bölcsész diplomával rendelkező, újságírással, festéssel, zenével foglalkozó, lángoló hitszónok volt. Végtelen szeretettel, együttérzéssel és segítőkészséggel fordult hívei felé. A kialakult kétségbeesítő helyzetben mindent megtett paptársaival egyetemben, hogy a bukovinai székely közösséget összekovácsolja és lélekben megerősítse.

Falujában kórust szervezett, ügyes székely ezermesterek segítségével orgonát épített, halastavat ásott, fenyeves telepített, Ignác Rózsa írónővel nagyszerű könyvet íratott Józseffalváról.

1938-ban a bukovinai németeket hazavitték Németországba. A környékbeli románság vérszemet kapott és követelni kezdte, hogy a magyarok is hagyják el Bukovinát. A románsággal addig békésen együtt élő magyarok helyzete lassan tűrhetetlenné vált.

1939-ben áldozócsütörtökön órák alatt leégett Józseffalva. A virágzó falu helyén csak füstölgő hamu maradt. Németh Kálmán drámai segítségkérésére megmozdult Erdély, Magyarországról is sok adomány érkezett, s a többi bukovinai magyar falvak lakói munkával és adományokkal is segítségére siettek Józseffalva népének. Néhány hónap elteltével felépült a falu. Az újjáépítést Kós Károly világhírű magyar építész irányította. Dr. Németh Kálmán arra kérte, hogy úgy építsék fel a házakat – ha a helyzet úgy hozná! – lehessen azokat szétszedni, vonatra téve elszállítani, és valahol másutt újra felépíteni.

Németh Kálmánban talán ekkor érett meg véglegesen a hazatérés gondolata. Tevékenysége, különösen a tűzvészt követő szervezőmunkája, felingerelte a román hatóságokat. Figyelték, zaklatták, felelősségre vonták, munkájában akadályozták.

A háború szele hamarosan ismét megcsapta Bukovinát. Itt zúdult át a lengyel menekülők, amikor 1939. szeptember 1-jén Németország lerohanta Lengyelországot.

1940. augusztus 30-án megkötötték a II. bécsi döntés, melynek eredményeképpen Észak-Erdély visszakerült Magyarországhoz. A szerződés lehetővé tette, hogy a Romániánál maradó területek magyar nemzetiségű lakói „optálhassanak”, vagyis Magyarországra mehessenek és magyar állampolgárokká legyenek.

Dr. Németh Kálmán Budapestre utazott és megpróbálta rábírní a kormány tagjait a bukovinai székelyek hazahozatalára. Kétségbeesetten ostromolta a hivatalokat

a hazatelepítés ügyében, de Magyarország kormánya a háborús események miatt nem tudott érdemben foglalkozni a kérdéssel. Csak egyetlen támogatót tudott megnyerni az ügynek, gróf Teleki Pál miniszterelnököt, de ő is csak egy későbbi időpontban tudta elképzelni a hazatelepítés megvalósítását. Dr. Németh Kálmánt akkor már a román hatóságok keresték, nem mehetett vissza Bukovinába. Budapestről arra biztatta a hadköteles férfiakat, hogy ne vonuljanak be a román hadseregbe, munkaszolgálatra, hanem szökjenek át Magyarországra. Hamarosan megindult a tömeges átszivárgás Észak-Erdélyen keresztül. Jöttek nagy számban nőtlen fiatalok, de számosan családotól is nekivágtak a nagy bizonytalannak és szétszóródtak az ország minden részében. A frissen visszafoglalt magyar területeken, különböző táborokban, ideiglenes szállásokon helyezték el őket. Bukovinában feltartóztathatatlanul felbuzdult a magyar falvak népe és mindenáron menekülni akart Romániából. 1941. áprilisában Németország felrúgta a Jugoszláviával 1940. december 12-én, Belgrádban megkötött örökbarátsági szerződést. Gróf Teleki Pál miniszterelnök, mintegy tiltakozásul, április 3-án öngyilkos lett. A németek április 6-án megtámadták Jugoszláviát, majd április 11-én a magyar csapatok is bevonultak a Délvidékre. A bevonuló csapatok több ezer dobrovoljacot űztek el, olyan szerbeket, akiket az I. világháború után, az 1919. február 25-én kihirdetett földreform alapján a magyaroktól elkobzott földbirtokokra telepítettek. „A Bácskából egyes források szerint 6912 (más források szerint 6175 vagy 10 692 családot, Dél-Baranyából 235 családot telepítettek ki. Szerb becslések szerint a szerbiai kitelepítés 24 921 főt érintett, mintegy 13 ezer embert pedig internáltak.” /A. Sajti Enikő Székely telepítés és nemzetiségpolitika a Bácskában – 1941./

Dés, 1941. június

Április 28-án született meg az a minisztertanácsi határozat, mely szerint a bukovinai székelyeket a dobrovoljacok helyére kell telepíteni. Időközben megalakult a Külföldi Magyarokat Hazatelepítő Kormánybizottság, Boncos Miklós belügyi államtitkár vezetésével.

Magyarország és Románia 1941. május 11-én írta alá a bukovinai székelyek áttelepítéséről szóló megállapodást. Néhány vegyes házasságban élő személy kivételével, az öt falu valamennyi lakója hazatért Magyarországra. Összesen 13 198 fő bukovinai székelyt és 1000 moldvai csángó magyart telepítettek le néhány hét alatt Bácskában, a Szabadkától Újvidékig terjedő területre. Az öt bukovinai magyar falu népe és az 1000 főnyi moldvai csángó telepes 31 településen szóródott szét.

A bajmoki vasútállomásra való érkezés

Még eddig nem találtam hiteles adatot arra vonatkozóan, hogy kinek a fejében született meg, és hogyan történt pontosan a bácskai települések átkeresztelése. Utólag is nagyon jó ötletnek tartom, hogy a néhai bukovinai székely falvak nevének átültetésével születtek meg az új helynevek. Ez a kitűnő névadás segítette a tájékozódást, az egy faluból valók és családok eligazodását, hiszen az egykori közösségek most elemeikre hulltak szét. Tizennégy községben és különböző tanyákon kaptak házat, földet, s az új nevekben szerepel az elhagyott bukovinai település neve.

Bácsistensegítség, 1942.

Istensegíts:

Istensegíts (Lipar, Sokolac)
 Istenes (Bácsmeggyes, Višnjavec)
 Istenföldje (Kutas, Mileševo)
 Istenhozott (Szurkos/ Középszállás, Srednji Salaš)
 Istenáldás (Njegoševo)
 Istenszeme (Emődpuszta, Emusityelep, Emušić)
 Istenvelünk (Újcservenka, Nova Crvenka)
 Istenvára (Zentaörs, Dušanovo)
 Székelytornyos (Svetičevo)

Fogadjisten:

Fogadjisten (Nagyorom, Velebit)
 Adjisten (Karkatúr, Mićunovo)

Andrásfalva

Andrásfalva (Kalmárka, Karađorđevo/Pavlovo)
 Andrásföldje (Mali Beograd)
 Andrásmajor (Korićevo)
 Andrásmező (Alsóroglatica, Orešković)
 Andrásnépe (Kukuriki, Zobnatica)
 Andrásstelke (Angyalbandi, Felsőroglatica, Gornja Rogatica)
 Bácsandrás háza (Újfalu, Novo Selo)
 Bácsandrás szállás (Cserepes/ Zsindelyes, Bački Sokolac)

Hadikfalva

Hadikfalva (Körtés, Rastina, Kruševlje)
 Hadikhalom (Tankosićevo)
 Hadikföldje (Starađurđevo)
 Hadikkisfalva (Sáripuszta, Aleksa Šantić)
 Hadikliget (Újmajor, Veternik)
 Hadiknépe (Bácsszőreg) vagy Hadikvára (Sirig)
 Hadikörs (Vámtelek, Mišićevo)
 Hadikszállás (Rezsőmajor, Vojvoda Mišić)
 Hadiktelke (Újkiszács, Novi Kisač)
 Hadikújfalu (Rátaújfalu, Rata)
 Bács hadikfalva, Horthyvára (Kisalpár, Máriamajor, Stepanovićevo)

Bár a székelyek fájlalták Bukovinát, az elhagyott otthonaikat, de minden család kapott földet, házat, és szinte eufórikus boldogságban kezdtek dolgozni új hazájukban. Templomokat, iskolákat, állomásokat építettek. Szorgalmasan művelték a földeket. Alig vették észre a közeledő veszedelmet.

1944 októberében, mindenüket hátrahagyva, földönfutókként kellett menekülniük a visszatérő szerbek elől. A menekülés rettenetes volt. Elől menekült a német és a magyar katonaság, nyomukban a civilek ezrei, köztük a bukovinai székelyek. A Dunántúlra irányították őket. Duna-földvárnál összetorlódott a tömeg. Hat hétig a szabad ég

Földosztás Andrásstelkén, 1941 szeptembere

Az andrásstelki óvodások ebéd előtti imája

Lakodalmos Andrásstelkén 1942. július

Józseffalva:
Bácsjózseffalva (Újnagyfény, Újzsednik, Novi Žednik)

Az új bácsjózseffalvi vasútállomás és a zenélő kút avatóünnepsége, 1943. június 24.
Fotó: Horváth József operatőr (Magyar Film Iroda)

1.) A bácsjózseffalvi énekkar és vezetőjük, Deme József 2.) A bácsjózseffalvi fúvószenekar Mihályka Jenő vezetésével, 1942. július 3.) Takács Lajos és bácsjózseffalvi tanítványai

alatt tanyáztak az őszi hidegben, míg végre át tudtak kelni a Dunán. A mesékben, népdalaikban annyit emlegetett „édes haza” romokban hevert, nem ölelte keblére a két évszázad után hazafutott, boldogtalan gyermekeit. Minden család története valóságos rémdráma. Hat hónapon át a zalai falvak istállóiban találtak menedéket.

1945 márciusában dr. Bodor György kormánybiztos szervezte meg a hazájukban való immár ötödik letelepedésüket. A Völgységben, Baranya és Bács-Kiskun megye falvaiban, a kitelepítésre ítélt németek házait jelölték ki számukra lakhelyül. Az öt falu népét ismét harminckilenc faluban szórták szét. Sokan soha nem érkeztek meg az annyira áhított hazába.

Bácskában a legdélebbi település, ahová bukovinai székelyeket telepítettek, Újfutak volt, szerb nevén Veternik, átmenetileg Hadikliget. Ennek lakói későn, október 9-én indultak el. Többek állítása szerint a szerb származású telepfelügyelőjük szándékosan vezette őket a már a szerbek által visszafoglalt Szabadka felé. A partizánok elfogták a 150 szekéren menekülő, főként asszonyokból, gyerekekből és 43 férfiből álló csoportot. Szabadka szélén, a piac téren felsorakoztatták őket a szekerek mellett. Feltartott kézzel várták sorsukat. Orosz tisztek akadályozták meg, hogy ott azonnal lemészárolják őket. Mindenüket elvették, majd a szabadkai malomba zárták őket. Két héten át a férfiakat naponta kivezényelték árokásásra. Október 25-én nem tértek vissza a családjukhoz. A palicsi laktanyába vitték őket, ahol kegyetlen kínzások után, 1945 újév éjszakáján belelövöldözték őket a laktanya melletti maguk ásta sírba. 40 özvegy és 120 árva maradt utánuk. A szerbek egyetlen férfit engedtek el, mert Bácskában nem kapott földet. Szerb gazdánál napszámoskodott és ezt igazolni is tudta. Az asszonyokat és a gyermekeket Szeghegyre hurcolták, ahol tavaszig dolgoztatták, majd 1945 márciusában bevagonírozták őket és Bajára szállították.

A bukovinai székelyek után 1947-ben megérkeztek a Szlovákiából elűzött magyarok csoportjai. A németek egy részével hamarosan ismét elindultak a vonatok, most Németország felé, mások ott maradhattak a falujukban. Elkezdődött a gyötrelmes, keserves együttélés, a „szocializmus építése”, a kuláküldözés, a kollektivizálás, majd 1956.

Epilógus

Az '56-os forradalom után, a második „tétesítés” elől menekülve sokan a főváros közelébe, Érdre költöztek. 1962-ben az én szüleim is és négy nagybátyám családotul itt állapodott meg. Akkoriban már közel kétszáz bukovinai székely család élt a hatalmasra duzzadt agglomerációs faluban. Érd bennünket is elnyelt jótékonyan, miként másokat. Nekünk, bukovinai székelyeknek kétszáz év óta ez volt az első szabadon választott lakóhelyünk.

1968-ban, amikor először útlevelet kaptam, elindultam visszafelé őseim útján. Madéfalva, Moldva, Bukovina volt az útirány. Hadikfalva, Andrásfalva, Istensegíts, Fogadjisten, Józseffalva utcáin, mezőin, virágos rétjein, a füzesekkel övezett gyönyörű Szucsáva folyó partján megelevenedtek apám, nagyszüleim, adatközlőim elbeszélései. Mindent felismertem sosem volt „szülőföldemen”. Mintha minden, ami megesett ezen a tájon, velem történt volna. Sírva bolyongtam a vadrózsával benőtt, őszbozótta vált hadiki temetőben, hogy megleljem fiatalon meghalt nagymamám sírját, hasztalanul.

Vasárnap délelőtt a hadiki templom előtt álldogálva, a felzendülő harangzúgásban azt reméltem, hogy mindjárt favirágrokolyás asszonyok, harisnyás, zsinóros lájbis férfiak tódulnak ki az ajtón. Katrincás asszonyok, inges, gatyás, széles derékszijas férfiak jöttek ki, rám mosolyogtak s kedvesen köszöntöttek.

–Bunezioa, domna!

A szívem nehéz lett, mint a kő. Azon az estén sokáig sírtam, fejemet a párnába fúrva, a még 1941-ben ott ragadt árva magyar öregasszony tisztaszobájában. Veronka néni nem vigasztalt, megszokta, hogy akik hazamennek, sírnak. Másnap megmagyarázhatatlan mámor lett úrrá rajtam, szinte ujjongtam:

–Nincs semmi baj! Mi már otthon vagyunk! Hála legyen az Istennek, mi már otthon vagyunk!

Hazatérésem után újult erővel folytattam a székely hagyományok gyűjtését. 1971-ben tizenegy székely asszonyból megalakítottam az érdi Bukovinai Székely Népdalkört. Ez a kis közösség lett a lelke az Érdre szakadt bukovinai székelyeknek.

1988-ban felkerestem az al-dunai székely falvakat, 1992-ben a Dél-Erdélybe vándorolt testvéreink településeit látogattam meg. 1996-ban a Kanadába került bukovinai székely rokonaim vendége voltam egy hónapig. 2006-ban és 2009-ben az Egyesült Államokban találkoztam odavetődött bukovinai székely testvéreinkkel. 2010-ben, ötvenedmagammal még egyszer bebarangoltuk Bukovina egykori magyar falvait: Istensegítsét, Fogadjistent, Hadikfalvát, Andrásfalvát, Józseffalvát és a három várost, amelyek jelentős szerepet tölthettek be népünk életében. Radóczot, ahová piacozni jártak elődeink, Szucsávát, a közigazgatási központot, és még az Ukrajnába „átesett” Csernaviczot is, Bukovina egykori „fővárosát”, ahol valamennyi bukovinai székely férfi katonáskodott.

És Bácska? – kérdezhetné valaki. A menekülésünket követően, csak 1956 szeptemberében látogathattuk meg először a bajmoki nagyszüleimet. Mint kiderült, még akkor se bocsátották meg édesanyámnak, hogy egy „gyüttment kúduhoz” ment feleségül. A minket, unokákat illető jelzöt nem is idézem! Így aztán az elkövetkező idők se hozták meg a szerető összetartozás érzését bennem.

A szülőházamat nagyon szerettem volna egyszer megnézni, de édesanyám megesketett, hogy soha-soha nem megyek oda. Ötvenöt éves voltam, még javában dült a délszláv háború, amikor egyik látogatásomkor unokatestvérem lelassította a kocsiját egy ház előtt és rámutatott:

–Itt születél! – és továbbhajtott...

Jelenleg kb. 300 család él városunkban, Érden. Gyönyörű dalainkat, betlehemesünket, viseletünket az érdi Magyar Földrajzi Múzeumban kiállított kis gyűjteményünket szeretettel őrizzük. Bukovinai székely ma már nem születik, csak meghal. Lassan elmennek közülünk a nagy öregek, akik még „mindent tudtak”. Egykor gazdag díszítőművészetük darabjai lassan eltűnedeznek. Emlékeik könyvekbe költöztek, dalaik zömét már csak nyikorgó fonográf hengerek, magnószalagok, népdalgyűjtemények őrzik. Meséiket vaskos kötetekben adták közre a néprajzkutatók, s jó, ha olykor egy-egy mesemondóverseny résztvevői megszólaltatnak néhányat.

1991-ben, a bukovinai székelyek hazatérésének 50. évfordulójára egyhetes bukovinai székely világtalálkozót rendez-

tünk. Jelen volt mind a 20 magyarországi bukovinai székely együttes, de itt voltak a székelykeveiek és a hertelendyalviak is. Találkozónkat megtisztelte akkori miniszterelnökünk, dr. Antall József is. Még ebben az évben hagyományörző munkánkért Hamburgból Európa-díjat kaptunk.

A népünk nagy, sorsfordító eseményeinek emléknapijaira még összegyűlünk. Minden év vízkeresztjén megemlékezünk arról, hogy az 1764-es madéfalvi veszedelemkor hogyan üzetek el őseink Erdélyből. 2011 májusában, a Budai várban emlékeztünk meg a Bukovinából való hazatérésünk 70. évfordulójáról. Időről időre felidézzük a Bácskából való menekülés eseményeit is.

„Édes hazám, mit vétettem, hogy én benned nem élhettem?”, s hogy „maroknyi székely porlik, mint a szikla”, - énekeljük ilyenkor összefogódzva, könnyes szemmel. De hát szomorkodjunk-e a világ illetén alakulásán mi, Magyarországon élők? Történhetett volna-e jobb dolog velünk, maroknyi idegenbe szakadt népcsoporttal, mint az, hogy közel két évszázadon át meg tudtunk maradni magyarnak, s megadatott nekünk az a kegyelem is, hogy hazatérhettünk anyanemzetünk kebelébe?

Felhasznált irodalom

- A. Sajti Enikő: Székelytelepítés és nemzetiségi politika Bácskában- Akadémiai Kiadó, Budapest, 1941
 Albert Gábor: Emelt fővel, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1983.
 Bodor György: Székely honfoglalás I-II. Forrás, 1975. 3-4. sz.
 Csupor Tibor: Mikor Csíkból elindultam, Szépirodalmi Könyvkiadó, Budapest, 1987.
 Délvidék autóstérkép, Vajdaság településeinek jegyzéke, Topográf, 2003.
 Foki-Solymár-Szöts: Források a bukovinai székelyekről, Babits Kiadó, Szekszárd, 2000.
 Földi István: Madéfalvától a Dunántúlig, Szekszárd, 1987.
 Gáspár Simon Antal: Az én szülőföldem, a bukovinai Istensegítség, Akadémia Kiadó, Budapest, 1986.
 Gegő Elek: A moldvai magyar telepekről. Budán, 1838.
 Jegyzőkönyv a második bécsi döntésről, 4. pont, 1940. augusztus 30.
 Kóka István, Csiki Péterné és László Antal szóbeli közlései
 Kóka Rozália: Hadikfalvi betlehemes, Fekete Sas Kiadó, Budapest, 2008.
 László Mihály: A bukovinai magyarok, Vasárnapi Újság, 1875.
 Lőrincz Imre: A bukovinai Istensegíttől a völgségi Majosig, Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1987.
 Németh Kálmán: Százezer szív sikolt. Hazatért és hazavágyó magyarok verőfényes Golgotája, Bácsjózseffalva, 1943.
 Nyíró József: Madéfalvi veszedelem, Budapest, 1939.
 Ordas Iván: Hadik András, Móra Ferenc Könyvkiadó, 1987.
 Penavin Olga: Jugoszláviai magyar népmesék, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1971.
 Péter László: Vándorfecske hazatalál? Timp Kiadó, Budapest, 2008.
 Sántha Alajos: Bukovinai magyarok, Kolozsvár, 1942.
 Sebestyén Ádám: A bukovinai székelység tegnap és ma, Szekszárd, 1989
 Szádeczky Lajos: A székely határőrség szervezése és a madéfalvi veszedelem 1762-64-ben., Bp., 1908.